

Морални проблеми при оплождане ин витро

Резюме на дисертация, защитена на 03.12.2009 от Ася Асенова

Самото неговорене за невъзможността да имаш дете е съществен морален проблем. Най-напред, трудността е породена от табуизирането на сексуалността и репродукцията в България почти до края на 20 в. От друга страна, безплодието е деликатна тема за споделяне, тъй като е личен и скроуен проблем. Конструирани и утвърдени стереотипни нагласи в обществото налагат социален натиск и вменяват дълг на всяка жена да изживее и поеме поне веднъж в живота си майчинството. Допълнително затрудняване при себеидентифицирането, справянето с проблема и самото му обговаряне идва именно при невъзможността за реализиране на уникалната възможност на жените за зачеване.

Изхождам от основните концепции на Donna Dickenson, която дефинира жените като скрити от поглед (*lady vanishes*) и тотално отсъстващи в биоетическия дебат за моралния статус на ембриона. Именно поради необходимостта да бъдат изследвани, насочвам вниманието си върху лични истории на жени, преживели или преживяващи безплодие в България последните 10 г., с цел идентифициране на реалните морални проблеми при оплождане ин витро. Акцентирайки върху два различни дискурса (биоетически и *gender*), които се градят на личния опит и преживяване, се опитвам да демонстрирам моралните разбирания и полова сензитивност, внедрени в определени практики и собствени виждания, начинът, по който се продуцира и заявява желанието за дете, идеята за брак и семейство.

С оглед комплексността на поставения проблем е предпочетена устната история като основен методологичен подход в три конкретни аспекта: 1) устната история като микроистория; 2) устната история като история на жените и половете; 3) устната история като езиков текст. Изследването е опит за съвременно историзиране на проблема безплодие в неговите многопластови измерения и динамичност. Приплъзвайки се с микроисторията, женските лични разкази са част от женския опит, където стават видими различните гледни точки и социалните идентификатори, с които жените мислят себе си, създавайки различни образи за женскост в семейството и обществото.

Като основна изследователска процедура използвам лингвистичен анализ на три типа житейски истории – писмени, устни и виртуални разкази за себе си. Детайлно анализирам семантичните номинации, езиково конструирани на безплодието, разказвателна матрица, тематичен подбор, комуникативни стратегии, маркери на разговорност и невербални техники.

Съчетаването и съпоставянето на езиково, тематично и телесно поведение показва психологически, социални, културологични фактори, повлияли за мотивация, желание и нежелание за коментиране, степен на истинност на изказването. Самоидентификацията, изразът на собствените състояния и периоди, свързани с безплодие, както и самото му дефиниране оформят специфична национална културна и езикова картина и концепт ‘безплодие’ в България.

Реални морални проблеми, заявени в личните разкази са: 1) финансовият (дефиниран като основен и единствен), 2) равният достъп до услугите на асистирания репродукция

и 3) отношенията лекар-пациент, където на практика несъзнателно и без да отчитат като морални проблеми, жените коментират редица такива.

Отчитайки различните периоди на преживяване на безплодието и психологически етапи, се очертават няколко типа женско поведение според степента и готовността за говорене: А) говорещи Б) проговарящи В) неговорещи – неучастващи в разговори, но информирани Г) неговорещи – крайно (само)изолирани жени.

(Свръх-) медикализацията на репродуктивния процес и липсата на рефлексивност предопределят тематичния подбор и особености в разказвателната схема. Като базови теми в личните истории се очертаха чисто медицинските интервенции, причините, решението за и самата ин витро процедура, страхът от пореден или евентуален опит, проучването на различни клиники и откриването на подходящия лекар. Като алтернативни и второстепенни теми в разказите се открояват социалните контакти, ролята на партньора, мястото на родителите, достъп до информация.

Незавършената женска идентичност, усещането за липса и празнота, изживяването на безплодието като трагедия и драма, лечението като битка и борба за щастие, постигнатото родителство като рай и неописуемо щастие демонстрира и на формално езиково равнище утвърждаването на непременно биологично майчинство на всяка цена и без право на избор, където думата морал не намира място.

Отчитайки важноста на говоренето от различни позиции, използвам и резултатите от анкета на хора, неангажирани лично с проблема безплодие, проявили желание да дадат своето мнение относно биоетическите и gender измерения на безплодието и използването на асистирани репродуктивни технологии.

Без изобщо да съзнава безплодната жена в България остава без право на личен избор. Биотехнологичните възможности се оказват твърде малко, тъй като най-предпочитаният вариант е ин витро с генетичен материал на двамата партньори. Устремени към постигане на целта на всяка цена да станат майки на собствените си деца, безплодните жени в България се оказват жертви на много и разностранни равнища – на социален натиск и културни стереотипи, на строго установени морални практики в обществото, на системата на здравеопазване, икономика и финанси, политиката, на биотехнологични изследвания и възможности за експериментиране и пр. сфери, където категориите пол и морал непрекъснато интерферират, но остават еднакво скрити и незабележими от самите жени.

И в личния, и в публичен дискурс моралните проблеми при безплодие и прилагане на ин витро процедури се ограничават единствено до достъп и финансиране, като в медицинския дискурс присъства и дебат за възрастта на жената. Липсват превенции за профилактика и навременно справяне и лечение на безплодието. У жените не се среща колебание по отношение на ин витро процедурата, не се коментира влиянието на медицинските интервенции върху женското тяло и здраве, а на лекаря се гласува безусловно доверие. Успешният ин витро цикъл е щастието, което ще компенсира скъпо струващата процедура и всички последици след това.

Направените наблюдения показват начините, по които асистирани репродуктивни технологии утвърждават и налагат дълбоко вкоренени патриархални модели и културни стереотипи, като на първо място задължават жената на всяка цена да поема

майчинството, без да се поставя въпросът за живот без деца или алтернативни варианти като осиновяване или приемно родителство. На второ място, по този начин за пореден път се налага и задължително генетично свързаното родителство. Невъзможността за надмогване на полово-ролевите стереотипи и общоприети морални нагласи се оказва в контраст с парадоксалните възможности, които новите репродуктивни технологии предоставят. Ако, от една страна те силно разколебават традиционния модел, то, от друга страна, именно неистовият стремеж на много жени/двойки непременно да го постигнат, с цената на всичко, допълнително го втвърдява.